

<http://dx.doi.org/10.16926/zh.2019.18.11>

Marek STAWSKI

<https://orcid.org/0000-0002-1358-133X>

Warszawa

Magiczne „ósemki” czyli nowa propozycja refleksji nad dziejami Czech

[rec.] *Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končí na jednu číslici*, ed. Libor JAN, Brno 2018, ss. 208

Streszczenie

W ubiegłym roku grupa historyków z Uniwersytetu w Brnie wydała niezwykle ciekawą pozycję zatytułowaną *Osmičky (Ósemki)*. Autorzy próbują odpowiedzieć na pytanie dlaczego wiele z kluczowych dla historii Czech wydarzeń miało miejsce właśnie pod tą ósemkową końcówką. Autorzy zaprezentowanych w książce tekstów rozprawiają się z zagrażającym solidnemu uprawianiu historii „fetyszyzmem” dat i mitologizowaniem przeszłości, a koncentrują się raczej na ukazaniu pewnej ciągłości historycznej. Praca pokazuje, że historia nie musi być ciekawa tylko przez narosłe wokół jej wydarzeń mity, ale przede wszystkim poprzez ukazanie dlaczego w ogóle coś miało miejsce i jakie przyniosło to później następstwa. Książka staje się tym samym swego rodzaju zwięzłym wykładem historii Czech, ale ukazanej w kontekście dziejów Europy. Natomiast dla polskiego czytelnika jest także znakomitym na lepsze poznanie i zrozumienie dziejów bratniego narodu.

Słowa kluczowe: ósemki, daty, Czechy, mity, dzieje.

W dziejach bliskich nam kulturowo i językowo Czechów, ważną rolę odgrywa liczba „8”, na którą kończy się wiele ważnych dla tego narodu dat, z czego zdają sobie doskonale sprawę również i miłośnicy historii w Polsce, pamiętając np. rok 1918, 1938 czy 1968. Jak to jednak często bywa, nie tylko wśród pasjonatów, ale w ogóle we współczesnym świecie ludzie skłonni są doszukiwać się w biegu historii albo fatum, albo nie rzadko również magicznych symboli. Stało się to także udziałem czeskiej „ósemki”, która zaczęła być postrzegana w ten właśnie sposób jako liczba „prześladująca” mało szczęśliwą czeską historię. Na

różne sposoby czeska historiografia próbowała się zmierzyć z problemem zawiłych dziejów Czech powiązanych w jakiś sposób z cyfrą „8”, a których poznanie i zrozumienie stanowi klucz do pojęcia teraźniejszości narodu¹. Nie zawsze była to głębsza historyczna refleksja, a nierzadko pojawiało się nawet nie służące niczemu mitologizowanie historii².

Z takim nienaukowym i magicznym postrzeganiem dziejów polemizuje grupa morawskich historyków z katedry historii Uniwersytetu im. T. Masaryka w Brnie, wydając w zeszłym roku znakomitą pozycję zatytułowaną *Osmičky – czyli Ósemki (Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici)*, pod redakcją Libora Jana³. Grupa autorów tworząca kolegium redakcyjne próbuje odpowiedzieć na pytanie dlaczego wiele z tych kluczowych dla historii Czech wydarzeń miało miejsce właśnie pod tą ósemkową końcówką. Książka zawiera więc przystępne i logiczne wyjaśnienie poszczególnych dat, w ten sposób rozprawiając się z próbami mitologizowania historii. Wszak, jak przekonuje we wstępie kierownik zespołu Libor Jan, wiele innych istotnych dla historii Czech dat wcale na liczbę „osiem” się nie kończy. Natomiast te ósemkowe to najczęściej konsekwencja pewnych długotrwałych procesów historycznych, choć czasem odgrywa tutaj rolę także zwykły przypadek. Zatem lata z cyfrą „8” na końcu oznaczają wydarzenia, które zwyczajnie i logicznie rozumując musiały się wydarzyć, bo taka była po prostu kolej rzeczy.

Zagadkową listę „magicznych” dat otwiera rok 1158, kiedy to Władysław II otrzymał od cesarza niemieckiego koronę, a kulisy tego wydarzenia omówił Martin Wihoda pod intrygującym tytułem *Tajemnice królewskiego tytułu Władysława II*. Autor przypomniał, że wyniesienie czeskiego księcia nad innych lenników cesarskich było konsekwencją jego udziału w rokowaniach cesarza Fryderyka I Barbarossy z polskim księciem Bolesławem IV Kędzierzawym pod Poznaniem latem 1157 r.⁴ Władysław właściwie ułożył warunki hołdu złożonego przez obóz juniorów cesarzowi, którego głównym warunkiem było wsparcie wojskowe dla Fry-

¹ Na temat historii Czechów pod kątem filozofii dziejów – vide: Tomáš Garrigue MASARYK, *Jan Hus: naše obrození a naše reformace*, Praha 1896; Jan SLAVÍK, *Iluze a skutečnost*, Praha 2000, passim. Conf: Jiří ŠTAIF, *Historici, dějiny a společnost: historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollova školu*, Praha 1997, passim; Jan PATOČKA, *Kim są Czesi?.*, przeł. Jacek BALUCH, Kraków 1997, passim.

² Z mitami narosłymi wokół czeskiej historii próbował zmierzyć się już Jiří RAK, *Bývali Čechové – české historické mýty a stereotypy*, Praha 1994, passim.

³ *Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici*, ed. Libor JAN, Brno 2018, ss. 208.

⁴ Na temat problematyki polskiej w stosunkach Fryderyka I Barbarossy i Władysława II – vide: Martin WIHODA, *Polská koruna českých králů*, „Český časopis historický”, t. 102: 2004, s. 721–744. Natomiast w literaturze polskiej szeroko na ten temat vide: Bronisław WŁODARSKI, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, Lwów 1931, s. 18 i n.; Antoni BARCIAK, *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku: polityczno-ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*, Katowice 1992, passim.

deryka w jego wyprawie do Lombardii. Cesarz rozprawę ze zbuntowanymi miastami planował właśnie na 1158 r., a że liczył na posiłki czeskiego wojska, to 11 stycznia tego roku miała miejsce pierwsza z trzech „dziwnych” koronacji Władysława II. Martin Wihoda ciekawie przedstawia właściwie trzy odsłony tego samego aktu, z których pierwsza dokonała się w styczniu w Regensburgu, a trzecia 8 września pod upokorzonym Mediolanem. Podkreślił jednak przy tym, że cesarz faktycznie nie tytułował Władysława królem, a koronę (czy raczej diadem) czeski władca mógł używać tylko w największe uroczystości, podczas gdy prawdziwą koronę chwały nosił tylko Fryderyk⁵. Dość prowokacyjnie zatem Wihoda konstatuje, że czeski władca praktycznie niewiele zyskał, a za to zwiększył swoje uzależnienie od cesarstwa⁶.

Rok 1278 to data rycerskiej śmierci w bitwie pod Suchymi Krutami jednego z najwybitniejszych czeskich władców Przemysła Ottokara II⁷, a wydarzenie to w szerszym aspekcie politycznym opisał Libor Jan. Silnej pozycji czeskiego króla, który panował nie tylko w Czechach, ale i nad większą częścią Austrii, zaczął stopniowo zagrażać Rudolf Habsburski⁸. Król Niemiec próbował stopniowo ograniczać władzę i wpływy polityczne Przemysła na obszarze ziem austriackiego dziedzictwa Habsburgów, wykorzystując przy tym wewnętrzną opozycję niektórych czeskich rodów. Sytuacja czeskiego władcy stawała się coraz gorsza, a wszystkie nieudane próby politycznych rokowań tylko przybliżały militarne starcie, które, jak dowodzi autor tekstu, stało się w końcu nieuchronne. Do bitwy doszło 22 sierpnia 1278 r. na tzw. Morawskim Polu w pobliżu miejscowości Dürrnkrot, a w wyniku zaciętych walk życie stracił król Czech⁹. Okolicznościom śmierci Przemysła Libor Jan poświęcił szczególną uwagę, przytaczając na ten temat relacje kilku niezależnych źródeł, z których jasno wynika, że na osobie czeskiego władcy dopuszczono się z pełną świadomością okrutnego morderstwa.

⁵ Na ten temat nieco inny pogląd prezentuje Josef Žemlička – vide: idem, *Křižovatky Vladislava II. Co mohl a nemohl druhý český král?* [in:] *Vladislav II. Druhý král z Přemyslova rodu: k 850. výročí jeho korunovace*, ed. Petr SOMMER, Josef ŽEMLIČKA, Praha 2009, s. 17–28.

⁶ Martin WIHODA, *Záhady královského titulu Vladislava II.*, [in:] *Osmičky*, s. 9–21.

⁷ Ostatnio szeroko na temat Przemysła Otakara II – vide: J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II*, Praha 2011, s. 44 i n.

⁸ Na ten temat – vide: Václava KOFRÁNKOVÁ, *Zlatý král a chudý chrabě – Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Praha 2013, passim. Vide: [rec.] Marek CETWIŃSKI, Tadeusz SROGOSZ, *Przemysła Ottokara II „życie po życiu”: przyczynek do dziejów czeskiej tradycji historycznej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne”, t. 15: 2016, s. 283–291. Na temat problematyki stosunków czesko-austriackich w XIII w. w literaturze polskiej: Norbert MIKA, *Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*, Racibórz 2008, passim. Conf. *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*, ed. Marie BLÁHOVÁ, Ivan HLAVÁČEK, Praha 1998, passim.

⁹ Szerzej na temat bitwy: Andreas KUSTERNIG, *Bitva na Moravském Poli (U Suchých Krut a Jendenspeigen) 26 VIII 1278*, [in:] *Česko-rakouské*, s. 163–188. Natomiast na temat udziału wojsk polskich: A. BARCIAK, *Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Historyczne”, t. 4: 1975, s. 7–26.

Na koniec autor ukazuje późniejsze echa i nawiązania do jednej z największych bitew średniowiecznej Europy, która jednocześnie dla Czechów stała się zarazem i jedną z najtragiczniejszych¹⁰.

Natomiast Tomasz Borovský w tekście zatytułowanym *Rozkwit w czasie katastrof* opisuje istotne znaczenie dla historii Czech roku 1348, który dla Europy pozostaje symbolem nieszczęść i śmierci. Wtedy to panujący od niedawna na czeskim tronie Karol IV na wystawionych przez siebie dokumentach zastosował po raz pierwszy sformułowanie *regnum et corona Bohemie*¹¹, co – jak podkreśla Borovský – miało istotne znaczenie dla koncepcji i kształtu ustrojowego państwa. Rok 1348 oznaczał także reformę sądownictwa i pierwsze spisane kodeksy stanowiące podstawę nowego prawnego porządku czeskiego królestwa¹². Jednak przede wszystkim wówczas to Karol IV założył pierwszy w Europie środkowej Uniwersytet złożony z czterech wydziałów, który w znaczący sposób zapisał się w historii kultury¹³. Ten sam rok, co autor uważa za znaczące dla historii państwa, dał wreszcie początek szeregu ważnym fundacjom kościelnym Karola i przedsięwzięciom budowlanym¹⁴. W konsekwencji więc 1348 r. to czas, w którym Karol IV wzmacnia istotnie swoją polityczną pozycję na arenie międzynarodowej, a w Czechach wprowadza zmiany organizacji prawnej i początki nowego kształtu ustrojowego państwa¹⁵.

Libor Jan w rzędzie kolejnych kluczowych dat dla historii Czech wymienia rok 1378 i śmierć Karola IV, którego potomni nazwali „ojcem ojczyzny”. W swoim tekście skupił się przede wszystkim na ukazaniu okoliczności odejścia wielkiego władcy i ciekawym przeglądzie licznych przekazów źródłowych szczegółowo opisujących ceremoniał cesarskiego pogrzebu¹⁶. Był on, co podkreślił Libor Jan, odzwierciedleniem programu politycznego Karola IV charakteryzującego się odwołaniem do symboliki przeszłości, co stanowiło także element legitymizacji jego władzy¹⁷.

Natomiast Tomasz Borovský za przełomowy dla historii Czech uważa również rok 1458 i wybór na króla Jerzego z Podiebradów, co rozważa w tekście zatytułowanym *Zjednoczyciel podzielonych ziem*. Czechy skłócone i niszczone

¹⁰ L. JAN, *Rytiřská smrt pomazaného krále*, [in:] *Osmičky*, s. 23–41.

¹¹ Lenka BOBKOVÁ, 7. 4. 1348 – *ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV*, Praha 2006, *passim*.

¹² Jan KUKLÍK, *Karel IV. a jeho pokusy ovlivnit podobu českého práva*, [in:] *Duchovní, umělecký a státnický odkaz Karla IV.*, ed. Lubomír HOUDEK, Praha 2008, s. 9–17.

¹³ Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, „Dějiny a současnost”, R. 36/nr 3: 2014, s. 25–27.

¹⁴ Jiří KUTHAN, *Praga sacra – k vizi posvátné Prahy císaře Karla IV.*, [in:] *Duchovní, umělecký*, s. 17–39; Jan ROYT, *Praha Karla IV*, Praha 2016, *passim*.

¹⁵ Antonín LOJEK, Jan KOBER, *Karel IV.: pamět', právo, reprezentace*, Praha 2016, s. 30–54; Tomasz BOROVSKÝ, *Rozkět v čase katastrof*, [in:] *Osmičky*, s. 43–63.

¹⁶ Szerzej na temat źródła z epoki: *Karel IV v soudobých kronikách*, Praha 2016, *passim*. Natomiast na temat samego pogrzebu wyszedł zbiór tekstów pod wspólnym tytułem *Karel IV. Pohřeb*, kol., wyd: Zlín 2016, s. 7–57. Conf. A. LOJEK, J. KOBER, *Karel IV.: pamět'*, s. 78–97.

¹⁷ L. JAN, *Smrt císaře a krále Krala IV*, [in:] *Osmičky*, s. 65–83.

sporami religijnymi między katolikami a utrakwistami¹⁸, ogarnięte jednocześnie chaosem bezkrólewia, w momencie powołania na tron rodzimego władcy doczekały się wreszcie stabilizacji. Jerzy z Podiebradów potrafił przez swój polityczny pragmatyzm doprowadzić do pojednania zwaśnione strony i w imieniu tzw. *bonum commune* znaleźć kompromis pomagający ustabilizować na dłuższy czas napiętą sytuację wewnętrzną, a także zabezpieczyć byt państwa na arenie międzynarodowej. Choć z drugiej strony z tym kolorowo przedstawionym przez autora obrazem pojednanych przez króla ziem czeskiego królestwa kłóci się przykład Wrocławia, który odmówił złożenia hołdu władcy uznanemu za „heretyka”¹⁹.

Nie ma natomiast na ogół wątpliwości co do przełomowego znaczenia, nie tylko dla dziejów czeskiego narodu, ale także dla całej ówczesnej Europy, defenestracji praskiej i początku powstania stanowego w roku 1618²⁰. Tomasz Knoz w swoim tekście pokazuje narastający w przeciągu XVI w. konflikt wyznaniowy, który ostatecznie został uzewnętrzniony przez wyrzucenie z okien praskiego zamku cesarskich posłów. Efektem tego był wybuch powstania, które następnie przerodziło się w wielki konflikt europejski zwany wojną trzydziestoletnią. W przekonujący sposób autor wyjaśnia, jak ważny wpływ na dalszą historię Czech miały wydarzenia 1618 r., których następstwem było starcie pod Białą Górą. Klęska z 1620 r. oznaczała utratę przez Czechów niepodległego państwa oraz głębokie przemiany narodowo-społeczne, w których miał ogromne znaczenie czynnik religijny. Stał się on swego rodzaju katalizatorem utrwalającym podziały i różnice społeczne na długie lata, co niewątpliwie zdaniem autora wpłynęło na postrzeganie czeskiego narodu przez sąsiadów (np. Polaków)²¹. Tomasz Knoz nie zapomina jednak w swoim studium również o refleksach tych wydarzeń widocznych w architekturze, sztuce oraz w literaturze²².

Rok 1848 i dokonujące się wtedy przebudzenie społeczno-narodowe były oczywiście przełomowe dla całej Europy, jednak Jiří Malíř w swoim obszernym tekście zatytułowanym *Zwycięzcami rewolucji w monarchii habsburskiej byli rolnik i biurokrata* podkreśla odmienny przebieg wydarzeń rewolucyjnych w Czechach i ich znaczenie dla historii tego kraju²³. Silna obecność elementu

¹⁸ Petr ELBEL, *Správa utrakvistické církve na Moravě mezi husitskou revolucí a reformací*, [in:] *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století*, ed. L. BOBKOVÁ, J. KONVIČNÁ, Praha 2009, s. 126–143.

¹⁹ T. BOROVSÝ, *Sjednotitel rozdělené země*, [in:] *Osmičky*, s. 85–101. Na ten temat: Bogusław CZECHOWICZ, *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2008, s. 34 i n; idem, *Dvě centra v Koruně: Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011, s. 145 i n. Conf. Martin ČAPSKÝ, *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, „Český časopis historický”, t. 2: 2017, s. 346–384.

²⁰ Dušan UHLÍŘ, *Drama Bílé hory: česká válka 1618–1620*, Brno 2017, passim.

²¹ František KAVKA, *Bíla hora a české dějiny*, Praha 2003, passim.

²² Tomasz KNOZ, *České povstání jako evropská krize*, [in:] *Osmičky*, s. 103–131.

²³ Stanislav KRAJNÍK, *Bouřlivý rok 1848 očima našich krajanů*, Kladno 1998, passim; Vladimír FILIP, *Revoluce 1848 v Evropě, Praze a Brně*, Brno 2018, passim.

niemieckojęzycznego w życiu społecznym i kulturalnym Czech, jako tzw. białogórska konsekwencja, spowodowała, że wystąpienia postulujące zwiększenie swobód obywatelskich krzyżowały się z żądaniami o emancypację narodową i przywrócenie praw dla języka czeskiego²⁴. W związku z tym Wiosna Ludów w Czechach miała zupełnie inny charakter niż w innych krajach europejskich, a wyrażało się to m.in. w intensywnym rozwoju piśmiennictwa w języku narodowym oraz powstawaniu licznych towarzystw będących wyrazem budzącej się aktywności społecznej na wsi i w mieście oraz idei reprezentacji w instytucjach państwowych. W konsekwencji wydarzeń marca 1848 r. w Czechach zaczynał się ruch tzw. przebudzenia narodowego i formowanie dojrzałej obywatelskiej wspólnoty, społeczeństwa świadomego potrzeby równych praw dla wszystkich jego członków i umiejętności działania samorządowego. Uwidocznił jednak również, co podkreślił Malíř, że walka o swobody obywatelskie i emancypację narodową nie zawsze szły ze sobą w parze i dla przyszłych pokoleń Czechów będzie jeszcze stanowić „trudny orzech do zgryzienia”²⁵.

Zmierzyć się z tym przyszło Czechom już w roku 1918, kiedy to rozpad monarchii austro-węgierskiej i koniec I wojny światowej umożliwił powstanie niepodległego państwa po wielowiekowej zależności od Habsburgów. Wydarzenia przełomowe dla całej Europy 1918 r. i tworzenie się wśród szeregu przeciwności i problemów pierwszej Republiki Czechosłowackiej opisał Libor Vykoupil w artykule *Powstanie niepodległego państwa czechosłowackiego*. W tekście autor podkreślił przede wszystkim stopniowe dojrzewanie w Czechach idei samorządności i zdolności do zbudowania niezależnej państwowości, opartej na powstałej w XIX w. idei słowiańskiej wspólnoty Czechów i Słowaków. Opisuje wreszcie szczegółowo przebieg wydarzeń, które bezpośrednio poprzedzały proklamowanie 28 października 1918 r. utworzenia dość kontrowersyjnego tworu państwowego jakim była Republika Czesko-Słowacka²⁶. Połączenie tych dwóch narodów o odmiennej tradycji historycznej było bowiem warunkiem koniecznym, aby mogło zaistnieć nowe państwo, a Czesi mogli się cieszyć niepodległością. Zatem najważniejszym zadaniem, z którym musiało się zmierzyć nowe państwo było stworzenie pojęcia narodu czechosłowackiego, istniejącego właściwie tylko na płaszczyźnie semantycznej. Tekst kończy się odważnym stwierdzeniem, że choć było to państwo niedoskonałe, to jednak był to niepodległy organizm państwowy zasługujący na uznanie i szacunek potomnych. Samo historyczne wy-

²⁴ Ralph MELVILLE, *Der böhmische Adel und die tschechische Nationalbewegung vor und in der Revolution von 1848*, [in:] *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu (sborník příspěvků z mezioborového vědeckého sympozia v Litomyšli ve dnech 29.–30. května 1998)*, ed. Milan SKŘIVÁNEK, Litomyšl 1998, s. 63–71.

²⁵ Jiří MALÍŘ, „Vítězi revoluce v habsburské monarchii byli sedlák a byrokrat”, [in:] *Osmičky*, s. 133–178.

²⁶ Na temat historyczno-prawnych aspektów tych wydarzeń – vide: Ladislav VOJÁČEK, *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*, Praha 2018, s. 11–39.

darzenie zaś ma obecnych obywateli uczyć odpowiedzialności i dumy z własnego samodzielnego państwa, jakiegokolwiek by ono nie było...²⁷

Dramatyczny dla młodego państwa czechosłowackiego rok 1938 opisuje Jiří Němec w artykule *Zatopienie demokratycznej wyspy*, a swoją opowieść zaczyna od wymienienia trudności z jakimi przyszło borykać się pierwszej republice²⁸. Jedną z największych bolączek młodego państwa był bardzo duży odsetek mniejszości narodowych, z których największą grupę stanowili Niemcy (22,32% ludności całego kraju), co okazało się zgubnym dla samodzielności państwa. Równocześnie cały czas powracał problem Słowaków, a w konsekwencji również mniejszości węgierskiej. Nie bez znaczenia były wreszcie trudne relacje z Polakami, gdyż wydarzenia z lat 1919–1920 na Śląsku Cieszyńskim utrudniały jakiegokolwiek porozumienie pomiędzy obydwojma państwami, a to w konsekwencji doprowadziło do kryzysu 38 roku i zaważyło na późniejszych wzajemnych stosunkach²⁹. Mimo to, co podkreśla autor, udało się ówczesnym władzom republiki wypracować kompromis gwarantujący każdemu obywatelowi równe prawa i swobody. Tym samym, Czechosłowacja wobec kryzysów ustrojowych w Europie środkowej okresu międzywojennego pozostała jedynym w pełni demokratycznym i liberalnym państwem³⁰. Jiří Němec nie omieszkał jednak dodać odważnego stwierdzenia, że ta pierwsza republika choć była liberalna, to również skorumpowana i bardzo złożona³¹. Autor w swoim tekście koncentruje się przede wszystkim na przyczynach, które doprowadziły do monarchijskiego układu i katastrofy młodej republiki, a mniej się koncentruje na opisie przebiegu wydarzeń 1938 r.³² Nie ucieka również od trudnego tematu przyczyn, dla których Czechosłowacja nie podjęła walki zbrojnej z niemieckim agresorem. Niewątpliwie upadek państwa wywarł ogromną traumę na zbiorowej pamięci historycznej Czechów na długie dziesiątki lat, a rok 1938 w odbiorze społecznym to przede wszystkim kompromitacja dyplomacji mocarstw zachodnich, ale i jednocześnie czeskiego rządu z prezydentem na czele (oskarżanego wprost o zdradę). Jednak autor podkreśla, że prawdziwą i zapomnianą tragiczną konsekwencją 1938 r. było definitywne unicestwienie tradycji pokojowego współistnienia Czechów i Niemców na jednym terytorium, kształtującego przez długie lata jego kulturę³³.

²⁷ Libor VYKOUPIĽ, *Vznik samostatného československého státu*, [in:] *Osmičky*, s. 181–203.

²⁸ Jiří NĚMEC, *Potopení demokratického strova*, [in:] *Osmičky*, s. 205–237.

²⁹ Conf. Michał PRZEPERSKI, *Nieznośny ciężar braterstwa. Kontakty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków 2016, passim.

³⁰ Vide: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století: hledání východisek*, ed. Jan NĚMEČEK a kol., Praha 2010, passim. Nieco inaczej na ten temat Andrzej MAŁKIEWICZ, *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938–1939*, Zielona Góra 2013, passim.

³¹ J. NĚMEC, *Potopení*, s. 237.

³² Vide: Marek Kazimierz KAMIŃSKI, *Klęska państwa czechosłowackiego w 1938 roku*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 49: 2014, s. 114–125.

³³ J. NĚMEC, *Potopení*, s. 211–236.

Kolejną ważną cezurą czasową dla dziejów Czech był rok 1948 i całkowite przejście władzy przez czechosłowacką partię komunistyczną, co rozważa Tomáš Dvořák w tekście zatytułowanym *Koniec wolności w powojennej Czechosłowacji*. Jednak, jak podkreśla autor na początku, nie ma on zamiaru opisywać i odkrywać nieznanymi okoliczności, ale raczej zwrócić uwagę na kilka momentów, które mają na celu skłonić czytelnika do zastanowienia się nad przeszłością i terażniejszością. Stawia więc na wstępie pytania czego ludzie oczekiwali w 1948 r., czego chcieli i wreszcie co otrzymali. Tym samym zwraca uwagę, że przemiany ustrojowe i przejście w Czechosłowacji władzy przez komunistów odbyło się przy zgodzie członków byłego rządu emigracyjnego i w konsekwencji powszechnym poparciu dużej części niejako zdeorientowanego społeczeństwa³⁴. Nowa władza, choć z jednej strony przyniosła ograniczenie swobód obywatelskich i wolności, to jednak z drugiej odpowiadała oczekiwaniom społeczeństwa dźwigającego się z wojennego marazmu. Natomiast Komunistyczna Partia Czechosłowacji w przeciągu 1948 r. stała się najliczniejszą partią komunistyczną na świecie, oczywiście w stosunku do liczby mieszkańców kraju³⁵.

Nie ulega wątpliwości, że jedną z najbardziej tragicznych dat w dziejach narodu czeskiego był rok 1968 i interwencja zbrojna wojsk Układu Warszawskiego, o czym przekonują Jiří Hanuš i Denisa Nečasová w oryginalnym tekście *Praska wiosna i co było dalej...*. Artykuł ten ma zupełnie inną formułę, autorzy bowiem odchodzą od tradycyjnego sposobu opisywania historii i próbują ukazać przeszłość oczami wyimaginowanej postaci Jaroslava K. Para autorów tworzy zatem historię fikcyjną, ale jednak opartą na materiale źródłowym, bo wykreowana przez nich postać snuje swoje rozważania na podstawie tego co czytał i czego był świadkiem zwykły obywatel Czechosłowacji tego czasu. Rok 1968 rysuje się zatem przede wszystkim jako rok nadziei na normalizację społeczeństwa zniechęconego i zawiedzionego osiągnięciami i sposobem działania KPCZ³⁶. Poprzez postać Jaroslava K. autorzy tekstu podkreślają, że marzec 1968 r. i zmiana na stanowisku I sekretarza zaskoczyła czeskie społeczeństwo otwartą krytyką niedemokratycznej postawy poprzednich władz, ograniczania wolności oraz żądania poprawy bytu. W telewizji zaczęło się otwarcie mówić, że nastąpiła epoka, w której wreszcie będzie można wyrażać, to co się myśli. Polityka prowadzona przez nowy gabinet Alexandra Dubčeka i proponowany przez niego „socjalizm z ludzką twarzą” paradoksalnie spowodował masowe zgłoszenia do partii komu-

³⁴ Na temat wydarzeń 1948 r. w Czechosłowacji: *1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, wyd. Jiří KOCIAN, Markéta DEVÁTÁ, Praha 2011, passim.

³⁵ Tomáš DVOŘÁK, *Konec svobody v poválečném Československu*, [in:] *Osmičky*, s. 239–261.

³⁶ W szerszym kontekście wydarzenia 1968 r. ukazuje zbiór studiów: *1968: Pražské jaro 1968: občanská společnost, média, přenos politických a kulturních procesů = civil society, the mass media, and the transfer of political and cultural processes in the „Prague Spring” 1968 = Prager Frühling 1968: Zivilgesellschaft*, ed. Oldřich TUMA, M. DEVÁTÁ, Praha 2011, passim.

nistycznej. Wstępowali do niej zwłaszcza ludzie młodzi ogarnięci entuzjazmem i otwartością przemian oraz błyskawicznie postępującą demokratyzacją życia społecznego w okresie od marca do sierpnia 1968 r. Nadzieje zostały szybko ostudzone, a przemiany gwałtownie zatrzymane przez interwencję wojsk Układu Warszawskiego. Czołgi z „bratnich krajów” na ulicach zmieniły społeczny entuzjazm i nadzieje w marazm, depresję i zniechęcenie do jakiegokolwiek dalszego działania. Zaufanie do władz komunistycznych zmieniło się w lęk i z konieczności tłumioną niechęć. Setki młodych ludzi wcześniej wступujących w szeregi partii i aktywnie działających na rzecz demokratyzacji kraju udało się na emigrację, aby stamtąd prowadzić aktywną kampanię antysocjalistyczną i antykomunistyczną. Wreszcie pojawienie się na ulicach czeskich miast wojsk radzieckich skutecznie zgasiło sympatię Czechów w stosunku do Rosjan, która była widoczna w społeczeństwie od czasów XIX-wiecznego panslawizmu. Warto też zwrócić uwagę, że autorzy skupili się przede wszystkim na podkreśleniu obecności wojsk Armii Czerwonej, zaś udział pozostałych armii państw Układu Warszawskiego miało dla nich mniejsze znaczenie³⁷. Na ponowne przebudzenie ducha narodowego Czesi musieli czekać aż do 1989 r., który przyszedł jednak o rok za późno i tym samym niestety wyłamał się z cyklu „magicznych ósemek”, czego nie omieszczał z przekąsem skonstatować kierujący kolegium redakcyjnym Libor Jan³⁸.

Należy podkreślić, że przygotowana przez zespół badaczy z Brna pozycja, poprzez wyjaśnienie poszczególnych dat i związanych z nimi wydarzeń, jest również znakomitym i przystępnym wykładem dziejów Czech. Autorzy zaprezentowanych w książce tekstów rozprawiają się z zagrażającym solidnemu uprawianiu historii „fetyszyzmem” dat i mitologizowaniem przeszłości, a koncentrują się raczej na ukazaniu pewnej ciągłości historycznej. Związane z poszczególnymi datami wydarzenia zostały przedstawione w szerszym kontekście dziejów całej Europy. W ten sposób książka pokazuje Czechy nie jako niewielką i odizolowaną wyspę, ale kraj z bogatą przeszłością, w pełni uczestniczący w procesie zachodzących w Europie przemian historycznych. Warto również podkreślić, że ukazanie i opisanie przystępnym językiem poszczególnych zdarzeń przez pryzmat ich przyczyn lub długofalowych skutków wyjaśnia szerokiemu odbiorcy czym jest tzw. historyczne myślenie. Aparat naukowy w postaci przypisów zamieszczony jest zwyczajem czeskich wydawnictw na końcu pracy, po których następuje bibliografia oddzielna dla każdego tekstu z podziałem na wydawnictwa źródłowe i literaturę. Niezwykle istotnym atutem książki jest również świetna szata graficzna i bogaty materiał ilustracyjny, na który składają się m.in. reprodukcje czeskiego malarstwa narodowego otwierające poszczególne rozdziały, faksymile oryginalnych dokumentów i pieczęci, czy wreszcie zdjęcia archiwalne i fragmenty prasowe. Praca kolegów z Brna udowadnia zatem, że historia nie musi być

³⁷ Jiří HANUŠ, Denisa NEČASOVÁ, *Pražské jaro a co bylo dál... Příběh Jaroslava K.*, [in:] *Osmičky*, s. 263–277.

³⁸ L. JAN, *Předmluva*, [in:] *Osmičky*, s. 5–7.

ciekawa tylko przez narosłe wokół jej wydarzeń mity, ale przede wszystkim poprzez ukazanie, dlaczego w ogóle coś miało miejsce i jakie przyniosło to później następstwa. Może być więc znakomitym sposobem popularyzowania wiedzy o przeszłości poza wąskim kręgiem jej pasjonatów.

Natomiast dla polskiego czytelnika pozycja *Osmičky* może być świetnym i syntetycznym ukazaniem ciekawych, a zarazem niezwykle złożonych dziejów bliskich nam Czech, o których przeciętny miłośnik historii w Polsce ma niewielkie pojęcie. Do tej pory bowiem polska historiografia doczekała się właściwie tylko jednej monografii dotyczącej czeskiej historii, a opracowanej jeszcze w latach sześćdziesiątych przez Romana Hecka i Mariana Orzechowskiego³⁹. Historia Czech w swoim szerszym kontekście była przez długi okres czasu traktowana w naszym kraju „po macoszemu”, co wynikało zapewne i z pewnego braku poszanowania wobec niewielkiego narodu czeskiego, ale przede wszystkim z powodu niezrozumienia jego skomplikowanych dziejów. Przemiany społeczne i polityczne następujące w Czechach powodowały, że pojęcia jedności narodu i państwa w znacznej mierze się rozmywają i nie są tak przejrzyste, jak w przypadku historii Polski. Dochodzi do tego niezwykle istotna kwestia religii i Kościoła katolickiego, który w Czech stał się raczej elementem podziału społeczeństwa i symbolem związanym z obcym suwerenem, a nie znakiem tożsamości narodowej, jak to było w Polsce. Istotną kwestią był też stosunek do Niemców, którzy przez swoją obecność w Czechach uczestniczyli w kształtowaniu oblicza kulturowego kraju, a przez Polaków byli zawsze postrzegani jako zagrożenie dla tożsamości i suwerenności. W tym miejscu dochodzimy wreszcie do istotnego dla Czechów pragmatyzmu, obecnego również w postrzeganiu dziejów, który kłóci się niezmiernie z tzw. polskim romantyzmem. Być może to właśnie ten polski fenomen i spoglądanie na historię przez jego pryzmat powoduje, że nawet „miłośnik” historii nie do końca rozumie i niekiedy lekceważy dzieje sąsiedniego kraju⁴⁰. Niewątpliwie warto więc pokusić się o przekład na język polski znakomitej pozycji brneńskich historyków, która zdecydowanie wypełniłaby pewną istotną lukę na księgarskich półkach. Obfitują one bowiem w dzieje odległych nam krańców świata lub w monografie jednostek pancernych SS, a brakuje wśród nich przystępnego opowiedzenia historii narodu, który jest nam mimo wszystko najbliższy kulturowo i językowo.

Bibliografia

BARCIAK Antoni, *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku: polityczno-ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*, Katowice: Uniwersytet Śląski, 1992.

³⁹ Roman HECK, Marian ORZECHOWSKI, *Historia Czechosłowacji*, Warszawa 1969.

⁴⁰ Conf. M. PRZEPERSKI, *Nieznośny ciężar*, s. 9–27.

- BARCIAK Antoni, *Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Historyczne”, t. 4: 1975, s. 7–26.
- BLÁHOVÁ Marie, *Karel IV v soudobých kronikach*, Praha: Argo, 2016.
- BOBKOVÁ Lenka, *7. 4. 1348 – ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV*, Praha: Havran, 2006.
- ČAPSKÝ Martin, *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, „Český časopis historický”, t. 2: 2017, s. 346–384.
- Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století: hledání východisek, ed. by Jan NĚMEČEK a kol. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010.
- CETWIŃSKI Marek, SROGOSZ Tadeusz, *Przemysła Ottokara II „życie po życiu”: przyczynek do dziejów czeskiej tradycji historycznej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne”, t. 15: 2016, s. 283–291.
- CZECHOWICZ Bogusław, *Dvě centra v Koruně: Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice: Veduta, 2011.
- CZECHOWICZ Bogusław, *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza*, Warszawa: DiG, 2008.
- ELBEL Petr, *Správa utrakvistické církve na Moravě mezi husitskou revolucí a reformací*, [in:] *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století*, ed. L. BOBKOVÁ, J. KONVIČNÁ, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009, s. 126–143.
- FILIP Vladimír, *Revoluce 1848 v Evropě, Praze a Brně*, Brno: Josef Filip 1938, 2018.
- HECK Roman, ORZECOWSKI Marian, *Historia Czechosłowacji*, Warszawa: Ossolineum, 1969.
- KAMIŃSKI Marek K., *Klęska państwa czechosłowackiego w 1938 roku*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 49: 2014, s. 114–125.
- Karel IV. Pohřeb*, kol., Zlín: Academia economica, 2016.
- KAVKA František, *Bílá hora a české dějiny*, Praha: Garamond, 2003.
- KOFRÁNKOVÁ Václava, *Zlatý král a chudý chrabě – Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Praha: Lika klub, 2013.
- KRAJNÍK Stanislav, *Bouřlivý rok 1848 očima našich krajanů*, Kladno: Okresní Muzeum Kladno, 1998.
- KUKLÍK Jan, *Karel IV. a jeho pokusy ovlivnit podobu českého práva*, [in:] *Duchovní, umělecký a státnický odkaz Karla IV.*, ed. Lubomir HOUDEK, Praha: Galén, 2008.
- KUSTERNIG Andreas, *Bitva na Moravském Polí (U Suchých Krut a Jedenspeigen) 26 VIII 1278*, [in:] *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*, ed. Marie BLÁHOVÁ, Ivan HLAVÁČEK, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.
- KUTHAN Jiří, *Praga sacra – k vizi posvátné Prahy císaře Karla IV.*, [in:] *Duchovní, umělecký a státnický odkaz Karla IV.*, ed. Lubomir HOUDEK, Praha: Galén, 2008, s. 163–188.
- LOJEK Antonín, KOBER Jan, *Karel IV.: paměť, právo, reprezentace*, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.
- MAŁKIEWICZ Andrzej, *Samobójstwo demokracji: Czechosłowacja w okresie II Republiki 1938–1939*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2013.
- MASARYK Tomáš G., *Jan Hus: naše obrození a naše reformace*, Praha: Čas, 1896.
- MELVILLE Ralph, *Der böhmische Adel und die tschechische Nationalbewegung vor und in der Revolution von 1848*, [in:] *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu (sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympozia v Litomyšli ve dnech 29.–30. května 1998)*, ed. Milan SKŘIVÁNEK, Litomyšl: Státní okresní archiv Svitavy, 1998.
- MIKA Norbert, *Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*, Racibórz: Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW, 2008.
- NODL Martin, *Dekret kutnohorský*, „Dějiny a současnost”, R. 36/nr 3: 2014, s. 63–71.
- Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici*, ed. Libor JAN, Brno: NLN – Nakladatelství Lidové Nowiny, 2018.

- PATOČKA Jan, *Kim są Czesi?*, przeł. Jacek BALUCH, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 1997.
- PRZEPERSKI Michał, *Nieznośny ciężar braterstwa. Kontakty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2016.
- RAK Jiří, *Bývali Čechové – české historické mýty a stereotypy*, Praha: Jinočany: H&H, 1994.
- ROYT Jan, *Praha Karla IV.*, Praha: Karolinum, 2016.
- SLAVÍK Jan, *Iluze a skutečnost*, Praha: Academia, 2000.
- ŠTAIF Jiří, *Historici, dějiny a společnost: historiografie v českých zemích od Palackého a jeho edchůdců po Gollova školu*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997.
- UHLÍŘ Dušan, *Drama Bílé hory: česká válka 1618–1620*, Brno: Computer Press, 2017.
- VOJÁČEK Ladislav, *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*, Praha: Wolters Kluwer, 2018.
- WIHODA Martin, *Polská koruna českých králů*, „Český časopis historický”, t. 102: 2004.
- WŁODARSKI Bronisław, *Polska i Cechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, Lwów: Towarzystwo Naukowe Lwowskie, 1931.
- ŽEMLIČKA Josef, *Křižovatky Vladislava II. Co mohl a nemohl druhý český král?*, [in:] Vladislav II. *Druhý král z Přemyslova rodu: k 850. výročí jeho korunovace*, ed. Petr SOMMER, Josef ŽEMLIČKA, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009, s. 17–18.
- ŽEMLIČKA Josef, *Přemysl Otakar II.*, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2011.
- 1948: *únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, ed. Jiří KOCIAN, Markéta DEVÁTÁ, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.
- 1968: *Pražské jaro 1968: občanská společnost, média, přenos politických a kulturních procesů = civil society, the mass media, and the transfer of political and cultural processes in the „Prague Spring” 1968 = der Prager Frühling 1968: Zivilgesellschaft*, ed. Oldřich TUMA, M. DEVÁTÁ, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.

Magical “eighths” as the new proposition for a reflection on the Czech history

[rev.] *Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici*, ed. Libor JAN, Brno 2018, pp. 208

Summary

Last year the group of historians from Brno University published extremely interesting piece of work titled *Osmičky (Eights)*. Authors are trying to answer the question why so many significant events and processes important for Czech history took place exactly under that eight-ending. They are debating about the threat of a date fetishism and mythology of the past, but their main aim is to describe certain historical continuity. This dissertation proves that the essence of history itself should not be found only in myths around some event, but in the reasons and effects which particular event has brought. The book at this point becomes kind of concise historical lecture about Czech Republic in the context of Europe’s history. For the Polish readers it is also a great compendium of awareness and knowledge about history and understanding of fraternal neighbor.

Keywords: eighths, Czech, dates, mits, past, historical continuity.